

Özet

Batı Azerbaycan Türklerinin tarih boyunca maruz kaldığı musibetler, soykırımlar ve günümüzde yaşadıkları bölgelerde karşılaştıkları sorunları ele almak son derece önemlidir. 28 Mayıs 1918 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle bu katliamlar kısmen durdurulabilmiştir. Erivan ve çevresindeki yaklaşık 9 bin kilometrekarelik bir alanda Batı Azerbaycan Türklerinin hiçbir onayı ve görüşü alınmaksızın bir Ermenistan devleti kurulmuş ve yönetim tamamıyla Ermenilere bırakılmıştır.

İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan, tarihi topraklarını, yani Karabağ ve Doğu Zengezur'u geri almıştır. Bundan sonra Batı Azerbaycanlıların haklarını korumak için yeni bir dönem başlamış ve Batı Azerbaycan Derneği yeniden kurulmuştur. Batı Azerbaycanlıların dönüşünü gerçekleştirmek için bir savaş değil, barışçıl yollarla çözüm arayışı devam etmektedir.

Azerbaycan, hiçbir şekilde savaş istememektedir. Bakü yönetimi, Batı Azerbaycanlıların öz vatanlarına, ata topraklarına, kendi köylerine barışçıl yollarla dönmelerini; orada yaşamalarını ve mevcut Ermeni vatandaşlarla birlikte barış içinde bir arada yaşayarak hayatlarına devam etmelerini arzulamaktadır.

Batı Azerbaycan'a Geri Dönüş ve Kafkasya'da Barış Süreci

Dr. Nagif HAMZAYEV - Azerbaycan Milli Meclis Üyesi

Azerbaycan ve Türkiye arasındaki kardeşlik ve stratejik müttefiklik, Bakü'nün güçlü bir konuma gelmesini sağlamıştır. Bu durum, artık rahatlanabileceği anlamına gelmemektedir. Aksine, tarihte defalarca karşılaşılan sorunları bir daha yaşamamak için bu dönemde çok daha fazla çalışmak gerekmektedir. Tarihe bakıldığında yalnızca Azerbaycan'da değil, Türkiye'de yaşayan Türk ve Müslümanlara karşı da defalarca soykırımlar yapılmıştır. Ne yazık ki bu soykırım ve katliamlar karşısında büyük güçler ve bazı devletler ya sessiz kalmış ya da bu trajedileri hiç kabul etmemişlerdir.

Batı Azerbaycan Türklerinin maruz kaldığı musibetler, soykırımlar ve günümüzde yaşadıkları bölgelerde karşılaştıkları sorunları ele almak son derece önemlidir. Aynı zamanda bu insanların hukuklarının ve haklarının korunması konusunda bugüne kadar neler yapıldığı ve gelecekte nelerin yapılabileceğini ele almak, başarılı stratejiler geliştirebilmek adına son derece faydalı olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının ardından ve Azerbaycan hanlıklarının Rusya tarafından işgal edilmesiyle birlikte Azerbaycan topraklarında bağımsız bir devlet kurulamamış, ancak 1918 yılında Azerbaycan bağımsız bir cumhuriyet kurabilmiştir. 1918 yılına kadar, bugünkü Ermenistan topraklarında nüfusun %70'inden fazlası (bazı bölgelerde %80'i) Müslüman Azerbaycan Türklerinden oluşmaktaydı. Bu topraklar zaten tarihsel olarak Azerbaycan'a aittir. Özellikle İrevan Hanlığı, 1826 yılındaki Rusların işgaline kadar büyük oranda Türk-Müslüman nüfusun yaşadığı bir bölgeydi. Ne yazık ki 1905 yılından itibaren bu bölgelerde kitlesel katliamlar ve etnik temizlik hareketleri başlamıştır.

1918 yılının Mart ayında sadece Kuzey Azerbaycan'da (bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları) değil, aynı zamanda bugünkü İran sınırları içindeki Güney Azerbaycan'da ve günümüz Ermenistan sınırları içerisinde kalan Azerbaycan topraklarında da büyük bir soykırım gerçekleştirilmiştir. 1917 yılında Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmesiyle birlikte tüm silahlarını Taşnak, Hınçak ve diğer Ermeni terör örgütlerine bırakması, ayrıca Osmanlı'ya karşı savaşan Ermeni birliklerinin Azerbaycan topraklarına geçmesi, bu soykırımların ve katliamların yaşanmasına neden olmuştur.

28 Mayıs 1918 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle bu katliamlar kısmen durdurulabilmiştir. Aynı dönemde Zaka Kafkasya Federasyonu'nun dağılmasıyla birlikte Gürcistan ve Azerbaycan kendi bağımsız devletlerini kurarken; Ermenilerin de bir devlet kurma çabaları gündeme gelmiştir. O dönemde Ermenistan Devleti'nin (o zamanki adıyla Ararat Cumhuriyeti) kurulmasının engellenmemesi, günümüze dek gelen birçok sorunun da temelini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti ise Ermenilerin bir cumhuriyet kurmasının bölgedeki sorunu çözeceğini düşünerek desteklemiştir. Azerbaycanlı aydınlar da benzer şekilde "Ermenistan devleti kurulduğunda artık Karabağ veya diğer Azerbaycan toprakları üzerinde iddialarını sürdürmezler" umuduna kapılmıştır.

Ararat Cumhuriyeti'nin kurulması ne bölgeye barış getirmiş ne de sorunu çözmüştür. Aksine günümüzde Batı Azerbaycan Türklerinin yaşadığı dramın başlangıcı, bu döneme dayanmaktadır. Erivan ve çevresindeki yaklaşık 9 bin kilometrekarelik bir alanda Batı Azerbaycan Türklerinin hiçbir onayı ve görüşü alınmaksızın bir Ermenistan devleti kurulmuş ve yönetim tamamıyla Ermenilere bırakılmıştır. O dönemde dahi sadece belli bölgelerde az sayıda Ermeni nüfusu bulunmaktaydı. Daha sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yönetiminde ve Ermenilerin de desteğiyle bugünkü Ermenistan Devleti'nin toprakları, zamanla Azerbaycan topraklarından alınarak oluşturulmuştur. Azerbaycan toprakları Ermenistan'a katılmış ve Batı Azerbaycan Türklerinin dedelerinden kalan topraklar, Ermenistan adıyla anılmaya başlanmıştır.

13 Nisan 2025

1988 yılında SSCB'nin dağılmaya başladığı süreçte üçüncü büyük göç hareketi yaşanmıştır. İlk göç, 1918-1920 yıllarında; ikinci göç, 1948-1953 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu göçler, günümüz Ermenistan topraklarından, yani Batı Azerbaycanlıların yaşadığı bölgelerden zorla yaptırılmıştır. Son göç dalgası ise 1988-1991 yıllarında yaşanmıştır. Bu dönemde Nüvadi Köyü de dâhil olmak üzere son Azerbaycan Türkleri, Batı Azerbaycan topraklarından tamamen sürülmüştür. Böylece günümüz Ermenistan sınırları içinde tek bir Azerbaycan Türkü bile kalmamıştır. Son göç dalgası, aynı zamanda Karabağ meselesiyle paralel bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. 1991 yılında başlayan Birinci Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın Batı Azerbaycanlıların haklarını savunma imkânını da kısıtlamıştır. Azerbaycan, tüm gücüyle Karabağ Sorunu'na odaklanmıştır. Bu sebeple 1991-1994 yılları arasında Batı Azerbaycan Türklerinin sorunlarına yeterince ağırlık verilememiştir.

Ermenistan topraklarından sürülen Batı Azerbaycanlıların Karabağ'a yerleştirilmesi, SSCB yönetimi ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti yetkilileri tarafından istenmemiştir. O dönemin yönetiminde yer alan kişiler, ne yazık ki Ermenilerle yakın ilişkiler içerisinde olmuşlar ve onların etkisinde kalmışlardır. Eğer o dönemde 250-300 bin Batı Azerbaycan Türkü Karabağ'a yerleştirilmiş olsaydı, günümüzde Karabağ Sorunu belki de hiç yaşanmayacaktı. Çünkü bu denli büyük bir nüfusun Karabağ'da varlığı, Ermenilerin orada bir katliam ya da etnik temizlik gerçekleştirmesini önleyebilirdi. Ancak bu fırsat da değerlendirilememiştir.

Böylece Batı Azerbaycanlı göçmenler Azerbaycan'ın dört bir yanına dağıtılmıştır. Bu bağlamda Gence, Bakü, Şamahı, Şeki, Lenkeran, Berde ve Terter başta olmak üzere diğer birçok bölgeye göç etmişlerdir. Ancak Karabağ bölgesine çok az sayıda Batı Azerbaycanlı yerleştirilmiştir. Onların da çoğunluğu Hocalı'ya göç ettirilmiştir. Ne yazık ki 1992 Hocalı Katliamı sırasında söz konusu Batı Azerbaycanlılar da katledilmiş ve hayatta kalanlar ikinci kez göç etmek zorunda kalmıştır. O dönemde Batı Azerbaycanlıların bir arada tutulması, haklarının ve hukuklarının korunması, uluslararası göçmen statüsü kazanmaları gibi önemli konularda hiçbir somut adım atılamamıştır.

İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan, tarihî topraklarını, yani Karabağ ve Doğu Zengezur'u geri almıştır. Bundan sonra Batı Azerbaycanlıların haklarını korumak için yeni bir dönem başlamış ve Batı Azerbaycan Derneği yeniden kurulmuştur. Batı Azerbaycanlıların dönüşünü gerçekleştirmek için bir savaş değil, barışçıl yollarla çözüm arayışı devam etmektedir. Azerbaycan, hiçbir şekilde savaş istememektedir. Bakü yönetimi, Batı Azerbaycanlıların öz vatanlarına, ata topraklarına, kendi köylerine barışçıl yollarla dönmelerini;

orada yaşamalarını ve mevcut Ermeni vatandaşlarla birlikte barış içinde bir arada yaşayarak hayatlarına devam etmelerini arzulamaktadır.

Azerbaycan, Ermenilerle birlikte yaşayabilmek için kendi programını da hazırlayıp sunmuştur. Halihazırda Azerbaycan'da yalnızca Bakü şehrinde bile 30 binden fazla Ermeni kökenli Azerbaycan vatandaşı barış içinde yaşamaktadır. Azerbaycan'ın gösterdiği bu insani tutum ve hoşgörünün Ermenistan tarafından da gösterilmesi beklenmektedir. Fakat Ermenistan'da bir tek Azerbaycan Türkü dahi yaşamamaktadır. Halbuki Azerbaycan Türkleri, tarih boyunca İrevan, Gökçe, Basargeçer, Zengezur, Zengibasır, Dede ve Kafan gibi bölgelerin tamamında yaşamış; o topraklarda yüzyıllar boyunca hayatını sürdürmüştür. Günümüzde bu toprakların asıl sahipleri olan Batı Azerbaycan Türklerinin ata topraklarına dönme ve orada yaşama haklarının korunmasını savunmak artık bir zorunluk haline gelmiştir.

Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a verdiği siyasi ve manevi desteği oldukça kıymetlidir. Savaş sonrası imzalanan Şuşa Beyannamesi (15 Haziran 2021), bu dayanışmanın resmi ve tarihî bir belgesi olmuştur. Türkiye ve Azerbaycan halkları arasında zaten var olan tarihî, manevi ve kültürel birlik, Şuşa Beyannamesi ile perçinlenmiştir. Bu beyanname, son derece kıymetli ve stratejik bir belgedir. Çünkü bu belge, Türkiye ile Azerbaycan'ı sadece müttefik değil, adeta "tek bir devlet" gibi hareket etmeye yönlendirmiştir. "İki Devlet, Tek Millet" anlayışı, gerçek manada bir "Tek Millet, Tek Devlet" birlikteliğine dönüşmeye başlamıştır. Bu nedenle Batı Azerbaycan Türklerinin haklarının korunması konusunda da Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyulmakta ve Türkiye de gereken desteği vermektedir. Türk aydınları ve akademisyenlerinin aksine kamuoyu, Batı Azerbaycan hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.

Sonuç

Batı Azerbaycan'dan kastedilen yalnızca Azerbaycan'da yaşayan Batı Azerbaycanlılar değildir. Aynı zamanda 1918-1920 yıllarında ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde bugünkü Ermenistan topraklarından göç ettirilerek Türkiye topraklarına yerleşmiş binlerce Batı Azerbaycanlı bulunmaktadır. Bugün Türkiye'nin Kars, Iğdır, Erzurum ve Erzincan gibi illerinde çok sayıda Batı Azerbaycanlı yaşamaktadır. Onların da dedelerinden kalan topraklara dönme ve orada yaşama hakları vardır.

Türkiye'de yaşayan Batı Azerbaycanlıların da Batı Azerbaycan Derneği çatısı altında birlik sergileyerek bu konudaki taleplerini dünyaya daha güçlü şekilde duyurmak

13 Nisan 2025

için üzerlerine düşeni yapmaları gerekmektedir. Aynı zamanda uluslararası kamuoyunun da Batı Azerbaycan Türklerine destek vermesi sağlanmalıdır. Batı Azerbaycan Derneği, günümüzde dünyanın farklı yerlerinde konferanslar düzenlemekte, farklı ülkelerde yaşayan Batı Azerbaycanlıların Azerbaycan diasporasıyla daha güçlü bağlar kurması için çalışmalar yapmaktadır. Bilimsel alanda da üniversitelerin Batı Azerbaycan Türklerinin haklarının savunulması konusunda akademik çalışmalar yürütmesi büyük önem taşımaktadır.

Karabağ'da ya da günümüz Ermenistan arazisinde tarih boyunca bir Ermeni devleti olmamıştır. Fakat Ermenistan, sadece Karabağ'ı değil, çevresindeki yedi ili de işgal etmiştir. Azerbaycan ise İkinci Karabağ Savaşı ile birlikte kendi topraklarını işgalden geri almayı başarmıştır. Gelinen noktada Batı Azerbaycanlılar, Batı Azerbaycan Derneği çatısı altında bir yumruk gibi birleşmişlerdir. Ancak Ermenileri ve Ermenistan devletini inandırmak için Batı Azerbaycan Derneği başkanlığı ve yetkilileri ile Ermenistan Cumhuriyeti yetkililerinin bir araya gelmesi şarttır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlhan Aliyev de bu konuda defalarca çağrıda bulunmuştur. Batı Azerbaycanlıların mutlaka Ermenistan'da, Ermeni siyasi rehberliği tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Batı Azerbaycanlıların kendi ata topraklarına dönmeleri için Ermenistan devleti irade koymalı ve bu süreci temin etmelidir. Ermenistan, Batı Azerbaycanlıların barış içinde yaşamalarını garanti altına alacak bir güvence vermelidir. Eğer halkların Kafkasya'da barış içinde yaşaması isteniyorsa Batı Azerbaycanlıların kendi ata topraklarına geri dönüşü kaçınılmazdır. Bu gerçekleşirse sadece Karabağ'da değil, tüm Kafkasya bölgesinde kalıcı bir barış ortamı sağlanabilir.

Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan barış anlaşmasının ardından Ermenistan tarafının Batı Azerbaycanlıların haklarının iadesi için gerekli adımları atması beklenmektedir. Azerbaycan tarafı bu konuda üzerine düşeni yapmaktadır. Savaş olmadan, sorun çıkmadan ve kalıcı bir barış için Batı Azerbaycanlıların ata topraklarına dönmesi arzu edilmektedir.

Yazar Hakkında

Dr. Nagif HAMZAYEV - Azerbaycan Milli Meclis Üyesi

Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, Yeni Azerbaycan Partisi Gence Milletvekili Dr. Nagif Hamzayev 24 Mayıs 1983 tarihinde Ermenistan Cumhuriyeti'nin Basarkeçer yöresinin Narimanlı köyünde doğdu. Bakü Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi'nden lisans derecesinin yanı sıra Yakın ve Orta Doğu Tarihi alanında yüksek lisans derecesi aldı. Ayrıca, Çin Renmin Üniversitesi'nde Çin Siyaseti alanında yüksek lisans ve Türkiye'de Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora programını tamamladı. Tarih alanında doktora derecesine sahip olup, iki kitabın yazarıdır. Aynı zamanda "Dünya Azerbaycanlıları" adlı kamu derneğinin de kurucularındandır.

2007-2008 yılları arasında askerlik hizmetini tamamlamıştır. 2009 yılında Azerbaycan Devlet Tarım Üniversitesi'nde öğretim görevlisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde uzman, Bilgi ve İletişim Teknolojileri Merkezi'nin müdürü olarak çalışmıştır. 2012 yılında Bilgi Teknolojileri ve Uluslararası İlişkiler Merkezi'nde İnovasyon Bölümü Başkanı olmuştur. 2013-2014 yılları arasında Gence şehri Kapaz bölgesi İcra Kurulu Başkan Yardımcısı olarak görev yapmış, 2015 yılında ise Gence şehri İcra Kurulu Birinci Başkan Yardımcısı olmuştur. 2013-2022 yılları arasında Yeni Azerbaycan Partisi'nin Gence şehir şubesinin başkanlığını yapmıştır. 2022 yılından bu yana Bakü Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi ve Azerbaycan Diller Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi'nde akademik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Yeni Azerbaycan Partisi Teftiş Komisyonu üyesidir. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nin 5. ve 6. dönemlerinde milletvekili olarak görev yapmıştır ve halen 7. dönem milletvekilidir. İnsan Hakları Komitesi, Doğal Kaynaklar, Enerji ve Ekoloji Komitesi ve Milli Meclis Sayım Komisyonu üyesidir. Aynı zamanda Azerbaycan-Güney Afrika Parlamento Çalışma Grubu'nun başkanı ve Şili, Çin, Etiyopya, İtalya, Kore, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Polonya, Türkiye ve Venezuela ile ilişkiler konusunda parlamento çalışma gruplarının üyesidir.

2015-2020 yılları arasında Azerbaycan'ın Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) delegasyonunda ve 2020-2024 yılları arasında Parlamentolar Arası Birlik'te üye olan Dr. Hamzayev, Azerbaycan'ın Asya Parlamenter Asamblesi delegasyonu üyesi olarak da çalışmalarını devam ettirmektedir.

İngilizce, Rusça, Türkçe ve Çince bilen Dr. Hamzayev, evli ve iki çocuk babasıdır.

13 Nisan 2025**Dış Politikada Kamu Diplomasisi**

Tarihin en eski devirlerinden beri toplumların algılarını şekillendirmek iç ve dış politikanın en temel unsurlarından biri olmuştur. Ulus devlet yapısının yaygınlaşması ve uluslararası ilişkilerde ulus devletlerin temel aktör olmasından sonra ise diplomasi kadar kamu diplomasisi de uluslararası ilişkilerde çok önemli bir rol oynamaya başlamıştır.

Bir devletin kabul eden devlet nezdinde diplomatik ilişkilerini Büyükelçiler ve Konsoloslar olmak üzere diplomatlar yürütmektedir. Devletlerarası ilişkilerde çok önemli bir fonksiyonu olan kamu diplomasisini de bu diplomatlar yürütmektedir. Kamu diplomasisi faaliyetleri sadece o ülke halkının değil, aynı zamanda o devlet yöneticileri nezdinde de önemli bir etki oluşturmaktadır. Devletler arasındaki ilişkilerin seyriinde diplomasinin diğer faaliyetleri kadar kamu diplomasisi de kilit bir rol oynamaktadır.

Kapadokya Üniversitesi ve Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) iş birliğinde yürütülecek Dış Politikada Kamu Diplomasisi projesi ile kamu diplomasisinin uygulanmasına yönelik esasların ortaya konması, hangi faaliyetlerin ön plana çıktığının belirlenmesi ve Türkiye'ye yönelik yürütülen kamu diplomasisi faaliyetlerinin birinci ağızdan ortaya konması amaçlanmaktadır. Böylece Türk Dış politikasının şekillenmesine ve alınacak kararlara katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Proje hakkında detaylı bilgiye;
<https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Prof.Dr. Şafak OĞUZ

2019 yılında Doçentlik ve 2024 yılında Profesör unvanını alan Prof.Dr. Şafak OĞUZ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) 23 yıllık hizmetinden sonra 2021 yılında emekli olmuştur. Görevi esnasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) bünyesinde de çalışan OĞUZ, Kitle İmha Silahları, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler ve Barış ve Çatışma Çalışmaları konularında çalışmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Şafak OĞUZ, halen Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekan Vekili olarak görev yapmaktadır. İyi derece İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1993'de mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde 1995'de Yüksek Lisans çalışmasını tamamlayan Erol, 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde yaptı. 2009'da "Uluslararası İlişkiler" alanında doçent ve 2014 yılında da Profesörlük unvanlarını aldı.

Uzmanlık alanları, "Jeopolitik", "Kriz Yönetimi", "Güvenlik", "Türk Dış Politikası" ve "Türk Dünyası" olan Prof. Erol'un, bu konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Avrasya Dosyası, Karadeniz Araştırmaları, Gazi Akademik Bakış, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları dergileri editörlükleri ile TRT, Kanal A ve BBN Türk'te radyo-televizyon programları yapan, Türkiye'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde köşe yazarlığı yapan-görüşleri yayımlanan Prof. Erol, bu çalışmalarından dolayı 2007'de Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAY) "Türk Dünyası Hizmet Ödülü", 2015'de Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) "Basın-Fikir Ödülü" başta olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

Ufuk, Ankara ve Gazi Üniversitelerinde dersler veren Prof. Erol, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Türkiye'nin önde gelen düşünce merkezlerinde (ASAM, SDE, GSAM, USGAM) uzman ve kurucu başkan olarak görevler üstlenen Prof. Erol, 2016'dan bu yana Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Kurucu Başkanı olarak bu alandaki faaliyetlerini devam ettirmektedir.